

prenasledovanie a intervencie katolíckeho kleru prestali. Potažne, aby d[ôstojný] p[án] Bartolomej Smižár svoju faru bezodkladne zaujať mohol.

S výrazom hlbokéj úcty

Andrej Hlinka
farár, poslanec

Ružomberok dňa 10. mája 1920

DOPIS

AKPR, f. KPR, inv. č. 172, č. j. D 4581/20, k. 5. Originál, rukopis.

a – Prudentia – rozvážnosť, obezřetnost, prozíravost.

L. Moyš a J. Pocisk T. G. Masarykovi
Na palubě lodi Cretic, 1. června 1920

/57

Panu prezidentovi Československej republiky!

Zpráva

o študijnej ceste do Spojených štátov Ameriky z poverenia politického klubu slovenských poslancov na československom Národnom zhromaždení v Prahe pri financovaní Československej vlády.

Dolupodpísaní dňa 15. února 1920 vydali sme sa na cestu z Prahy, obdržiac prv potrebné úpravy od p. t. ministrov: dr. V. Šrobára, ministra plnomocníka pre Slovensko, dr. E. Beneše, ministra zahraničia i dr. M. Hodžu, ministra unifikáčného. – V Paríži a v Londýne na našich vyslanectvách tieto úpravy doplnené boli. Celou cestou skúsili [!] sme dostatočnú sympatiu a znalosť mena „Čechoslovák“ a Československej republiky.

Do New-Yorku došli sme dňa 1. brezna 1920, kde slávnostne nás uvítali zastupitelia „Slovenskej Ligy v Amerike“ a „Združenia slovenských katolíkov v Amerike“. Vzápätí privítania zasadli sme si všetci k spoločnej porade o ďalšom postupe. A tu hneď vyskytla sa prvá ťažkosť spolupráckovania. Všeobecne, ale zo strany Združenia zvláštne, sa vytykalo spolupráckovanie poslanca-socialistu.¹ A táto ťažkosť – no nutno uznať, že mala aj blahodárne následky, na ktoré v tejto správe poukážeme – nás počas celej cesty sprevádzala. Pri úvodnej poporade o našom účinkovaní v Amerike, ako aj neskôr stále sa poukazovalo na to, že slovenskí socialisti americkí nikdy sa nezúčastnili slovenského národného života a počas války, združiac sa s nemeckými socialistami americkými,

usilovali sa účinkovať proti oslobodzujúcej akcii Čechoslovákov, ďalej: antipatia, zvlášte voči americkým slovenským socialistom, odôvodňovala sa tým, že sú to vlastne žiadni socialisti, nevediaci ani to, čo socializmus je, ktorých účinkovanie – dľa udania bez toho, že by svoje socialistické náuky hlásali, vyčerpáva sa v surovostiach a nadávaní zvlášte na náboženstvo a na kňazov.

Že jak nenávidení je socializmus v Amerike – udávali americkí Slováci – to najlepšie objasní tá okolnosť, že parlament newyorského štátu jednoducho vylúčil zo svojho lona päť socialistických právoplatne zvolených poslancov a že socialistov z „bolševizmu“ podozrelych deportujú. Všeobecne sa hovorí, že deportantov do mora potopili. Dolupodpísaní tomu síce neveria, ale jako smernicu toho [ako] Amerika na socializmus pozerá, predsa len uvádzame.

Moyš hneď pri tejto prvej porade, jako aj počas celého nášho pobytu v Amerike, usiloval sa zmierlivo pôsobiť a pri prvom našom vystúpení počas programovej porady, miesto odmietavého stanoviska Združenia, ohľadom spoluúčinkovania s poslancom Pociškom – po objasnení účinkovania a zásluh starokrajových socialistov podarilo sa nám presadiť návrh spoločného postupu v tom zmysle, že každej korporácii ponecháva sa právo povolať na verejnú schôdzu jedného z nás, potažme oboch. No – chvála zdravému zmyslu slovenskej verejnosti americkej – len v Olyphante si žiadali za rečníka Moyša a v Chicagu – zo 7 prednášok – na jednu výlučne Pociška.

Prednáškový turnus začali sme hneď 3. brezna v New-Yorku v československej sokolovni, kde sa zišlo asi 2000 duší Slovače a boli ovšem prítomní aj niektorí Česi. O posledných nutno poznamenať, že sa len sporadicky zúčastňovali našich prednášok a časopisectvo české vôbec nevzalo v známosť naše účinkovanie. My sme nemali príležitosť hľadať príčinu tohto zjvu. No ustáliť nutno, že jestli toto chovanie sa bratov Čechov nám pozitívne neprospeľo, prospelo nám negatívne: naši slovenskí štváci nemohli poukazovať na to, že stojíme v službách českých a nie slovenských, ďalej: nebolo by vraj nevplyvalo na vývin vecí, keby sa bratia Česi boli miešali do tejto predsa len zvláštne slovenskej akcii: „Naši – nenaši“, hneď by boli poukazovali, že Česi hovoria „pro domo sua“.^a

Pri prvej prednáške sme rečnili po pol tretej hodine, ďalšie prednášky sme skrátili na pol druhej – pol druhej hodiny. [!]

Pri tejto prvej verejnej schôdzi, a či prednáške jednohlasne prijatá bola nasledujúca rezolúcia:

Ústava Československej republiky nám vyhovuje, rozvratné účinkovanie platených maďarských emisárov zatracujeme. Československej republike našu dôveru vyslovujeme.

Účelom našej cesty bolo: v mene slovenskej vetvy československého národa oddať našim rodákom pozdrav oslobodenej vlasti, vyjaviť im vďaka matky-otčiny za nimi jej v minulosti, ale zvláštne počas svetovej války preukazované činorodé vlastenecké skutky (činnosť oslobodzujúca, obeť krvi, majetku atď.), ďalej čeliť proti separatistickým snahám niektorých „našich – nenašich“ Slovákov pod neúprimnými heslami autonómie a osobitného snemu Slovenska operujúcim; tiež dokumentovať zvlášť cudzozemskú ucelenosť našej československej otčiny a jednotnosť nášho československého národa.

Týmto smerom niesla sa naša činnosť v Amerike a práve tá okolnosť, že verný katolícky kňaz s plnokrvným socialistom vedel v súlade vystupovať a spolupôsobiť, musela mať a skutočne aj mala na americkú Slovač hlboký mravný a politický dojem.

Vďačne priznáva Moyš Pociskovi, že z jednej strany americkú Slovač poučil o pravom socializme, z druhej strany „zboľševičených“ slovenských amerických socialistov všinul do lepšej, blahodárnejšej kolaje.

Vcelku vydržovali sme 55 verejných schôdzí – prednášok od New-Yorku počnúc po Milwaukee, Wisc. – ačkoľvek nás naši rodáci nad 200 prednášok pozvali – a končiac v Yonkers, N. Y., pri New-Yorku, precestovali, potažne navštívili sme 11 štátov. Z pokynu centrálného new-yorského prednášky sporiadajúceho výboru jednotlivé miestne výbory medzi prednáškami zriaďovali zbierky na Československý Červený kríž. V celku zozbieralo sa vyše 5000 dolárov, ktorý obnos new-yorský výbor dopraví Československému Červenému krížu. Dolupodpísaní sa do tejto veci vôbec nemiešali.

Dnes, plaviac sa Atlantickým oceánom do milovanej otčiny, a píšuc tieto riadky na palube lodi „Cretic“, pomýšľame na útrapy našej výpravy a nadmieru prajným jej výsledkom – uspokojene tešíme sa, že ju máme za chrbtom. Denne cestovať, večer prednášať, v noci banketovať – to znamenalo úplné vyčerpanie tak telesných ako aj duševných našich síl. Darmo totižto sme prosili, aby naši upustili od banketov, slovenská pohostinnosť nemala hraníc.

Áké boli naše predpoklady o Slovači americkej? Pravdu rečeno z informácií krajovských a amerických naše predpokladania boli čierne... No sklamali sme sa príjemne.

My s čistým svedomím môžeme povedať, že Slovač americká až na malý zlomok je zdravá, a to tak telesne, ako mravne i národne a je tiež aj primerane bohatá i štedrá.

Darmo štváli krvavo a bez milosrdenstva proti Československej republike, proti Čechom a proti nám. Dr. Rudinský a Kubala na verejných schôdzach, redaktor Hušek v časopise Jednoty, redaktor Liščinský v Obrane, redaktor Ferienčík v Dennom Hlase a maďarskou vládou financovaný Krajan, hovoríme: darmo štváli títo a ešte niektorí ich prívrženci.

Dr. Rudinský s Kubalom na začiatku nášho vystúpenia boli úplne umlčaní. Keď po nepatrnom zdare, – boli v Chicagu, Ill. vajcami obhádzaní, dr. Rudinský ešte potom proboval šťastie, ale už len slabo: na jednom nepatrnom mieste, keď mu verejná schôdza prekazená bola, vydržieval ju pri zatvorených dverách. Potom sa ešte pokúsili na 2 miestach v kostole rečniť pred našim príchodom na patričnú okolicu, ale ani to nepomáhalo. Dr. Rudinský všelijakým spôsobom hľadel s Moyšom sa zísť. Moyš ostal neúprosným s tým odôvodnením, že s človekom hľadavším u cudzincov pomoc proti svojej vlasti sa zísť nemôže. Ďalším dôkazom zdravého myslenia americkej Slovače je tá okolnosť, že hore uvedená rezolúcia skoro všade jednohlasne prijatá bola a to vzdor tomu, že asi na 3–4 miestach maďaróni pokúsili sa prekaziť naše schôdze. To sa stalo zvlášte v Youngstown-Ohio, kde Rev[erend] Zalibera proboval prefíkaným spôsobom šťastie. Na začiatku schôdze zdalo sa, že strana maďarónska víťazí, ale na konci schôdze v zástupe asi 2500 dospelej Slovače až na 10 hlasov bol porazený. Dľa vedomia Moyšeho tohto Zalibera, r[ímsko]k[atolíckého] kňaza biskupstva spišského, ešte začiatkom války

nebohý maďarský biskup Párvi vyslal do Ameriky agitovať medzi Slovač za válečné ciele Rakúsko-Uhorska. – Po Youngstownskom nezdare ešte asi na 3–4 miestach pokúsili sa maďaróni vyvolať rozbroj, no museli sa uspokojiť s tým, že ich 3–4 ľudia demonštratívne opustili schôdzu a rezolúcia jednodhlasne prijatá bola.

„Jednota“ so svojimi štvavými článkami prinútená bola uverejňovať aj rezolúcie svojho členstva, zazlievajúc stanovisko redaktorovo.

Rezolúcie obyčajne Moyš navrhoval, no boli prípady, keď samo obecenstvo žiadalo ostrejšie rezolúcie.

Mali sme aj časopisecké debaty s protivníkmi, i nepochybujeme, že náš mierny a vecný hlas dosiahol väčšieho a trvalejšieho úspechu, ako štvavé články protivníkov.

Na výbornú národnú prebudenosť a disciplinovanosť americkej Slovače poukazuje aj to, že separatisti neodvažujú sa verejne hlásať odluku od Československa, lež hlásajú záchranu Slovenska a náboženstva. Ešte aj maďarskou vládou platený „Krajan“ pri hesle „preč od Čechov“ prinútený je hlásať aj „preč od Maďarov“ – samostatné Slovensko.

V „Krajane“ oznámený bol príchod dr. Jehlicsku, dr. Kmoskui, Dvorcsák V.² do Ameriky „naši-nenaši“ separatisti: Rev[erend] Ďulík, ako predseda Združenia, dr. Rudinský a redaktor Hušek, aby sa pred národom zachránili, pod tlakom verejnej mienky nútenými sa cítili vyhlásiť vo všetkých časopisoch spomenutých maďarských agentov za vlastizradcov a vyzvať obecenstvo, aby sa ich chránilo.

No naša misia obsiahla podstatného a trvalého zdaru aj tým, že prvý slovenský dolárový milionár a neúradný vodca katolickej Slovače v Amerike: pán Michal Bosák, od svojej mladosti vždy verný prívrženec našich dobrých snáh, mecén a veľký horlivec za oslobodenie Slovenska, ku koncu našej činnosti odkúpil najkrvavejší časopis separatistov: Liščinského „Obranu“. Táto teraz už v našom smere bude písať. Tiež odkúpil aj obojetného „Slováka v Amerike“, ale táto posledná kúpa ešte nie je perfektovaná.^b

Hušek pod krátkym časom od „Jednoty“ bude odstránený a v našom smere použitý. Americká, anglická tlač tiež zdatne podporovala našu činnosť.

Ačkoľvek naša cesta potkala sa s úplným zdarom, nesmieme pozeráť na ďalší vývin so založenými rukami.

Ďalší postup v započatej práci v Amerike odporúča sa sám sebou.

A to je:

- I. reorganizovanie duchovenstva;
- II. zosílenie štátovného časopisectva;
- III. hospodárske vzťahy americkej Slovače.

Bývalá monarchia a menovite Uhorsko veľkú váhu kládli na organizmus duchovenstva v Amerike, ako na hlavného činiteľa druhej kolísky národného prebudenia Slovače. K tomu viedla a vedie aj dnes len jediná cesta: diplomacia. Hlavné body zoskupenia americkej Slovače sú: Pittsburgh, Pa, Chicago, Ill. – Na účelné zoskupenie duchovenstva viedla a vedie i dnes výlučne táto cesta: obe miesta boli a majú byť obsadené praktickými a štátovnými katolíckymi konzulmi, potažne aspoň podkonzulmi, ponevác len verný katolícky konzul našiel a nájde spôsob nadpriadať dôverné styky s patričnými katolíckymi írskymi biskupmi za účelom presvedčiť ich, že nič a nik nie je v stave tak poštvať

československý štát proti katolíckej cirkvi, ako maďarónski separatistickí kňazi. (Slovenskí socialisti a evanjelici sú nie patrným činiteľom v Amerike, ačkoľvek ani ich netreba podceňovať). A ako austro-uhorský konzul poukazovali patričným biskupom americkým na katolicizmus monarchie a nutnosť podporovať ho štátovnými (rozumej: maďarónskymi a dľa možnosti nemčúorskými kňazmi) – tak náš konzul nájde spôsob vysvetliť z jednej strany príčiny indiferentizmu, potažne nepriateľstva v Čechách voči cirkvi poukázaním, že Habsburgovia dávali Čechom a Slovákom nepriateľských nemeckých a maďarských biskupov, aby národ zotročili; z druhej strany ale dovedie poukázať na výhody plynúce cirkvi zo strany československého štátu z toho, keď cirkev dodávať bude Československej republike potažne jej občanom štátovných kňazov. I týmto spôsobom docieli sa opak toho, čo vidíme dnes, že v hlavných centrách slovenských: v Pittsburghu a Chicagu máme zoskupených výlučne maďarónskych a dľa možnosti aj nemčúorských kňazov – až na nepatrné výnimky.

Toto všetko previesť môže náš konzul len výlučne tak, že patričných biskupov amerických o prospechu československej republiky prajného pokračovania presvedčí a to učiniť môže len človek úplne precitnutý oddanosťou k našej vlasti a k záujmom katolíckej cirkvi, v danom prípade tedy len praktický *katolík*.^c Takýchto tedy treba dať za konsulov do Pittsburghu a Chicaga.

V Chicagu takýto konzul musí byť *český* katolík a to z tejto príčiny: pri Chicagu (Leslie Ill.) na jednej farme nachádza sa jeden veľký benediktínsky ústav (sirotčinec, ľudová, stredná aj vysoká škola, tiež aj teológia). Opätom tohto ústavu je Čech-austriak. Žiactvo a poslucháčstvo rekrutuje sa z Čechov, Slovákov i Poliakov. Profesori a učitelia sú Česi a Slováci. Moyš navštívil tento ústav a držal tam všetkým prednášku, ale opät vopred zakázal mu hovoriť o politike, ani mu nedovolil vyzvať poslucháčov dávať mu otázky. Keď ale opät videl, že Moyšova reč mala na poslucháčov priaznivý dojem, začal on – opät – hovoriť, aby zrušil dojem Moyšovej prednášky a hovoril nepriaznive o našej vlasti, že ideme začať proti cirkvi „Kulturkampf“, atď. Potom, profesori Slováci, vodili Moyša po ústave. Oni sa Moyša opýtali: prečo ste nám nehovorili o politike? Moyš odpovedal: pán opät mi to zakázal a zakázal mi aj vyzvať vás dávať mi otázky. Oni na to: *to sme si hneď mysleli*.^c Z tohto čitateľ ráci si utvorí mienku o tamojšej výchove. A teraz – : tento ústav dáva a čím diaľ tým viac bude dodávať dušpastierov československému národu v Amerike. Nutno je toto zriedlo národného zla ozdraviť. Čo sa ale len tak môže stať, že náš chicagský konzul *český praktický* katolík vstúpi za člena „Sdruženia českých katolíkov v Chicagu“, ktorá organizácia je v úzkom spojení so spomenutým ústavom a pomocou tohoto Združenia i chicagského biskupa írského bude hľadať spôsob nápravy v spomenutom ústave.

Ďalší postup organizovania štátovného katolíckeho duchovenstva v Amerike je zase len cesta vyšliapaná býv[alou] uhorskou vládou a to je, že naša čs. vláda má vyzvať katolícky biskupský zbor na Slovensku, aby

I. z Ameriky späť odvolal všetkých maďarónskych kňazov spadajúcich ešte pod právomoc biskupov slovenských;

II. aby za príkladom býv[alého] uhorského režimu nabudúce výlučne len štátovnými kňazi – a to len na dobu 5–10 rokov – dostávali povolenie vysťahovať sa do Ameriky;

III. nech československý katolícky biskupský zbor vyzve zbor amerických biskupov, aby pri výchove svojho kňazstva pri obsadzovaní fár a pri verejnom účinkovaní kňazstva československého v Amerike dbali o záujmy československého štátu, aby americkým biskupom poukázali na zhubnú pre cirkev prácu maďarónskych a austriackých katolíckych kňazov v Amerike, atď.

Konečne čo sa reorganizácie katolíckeho duchovenstva v Amerike týka, za nevyhnutné pokladáme, aby pod najkratším časom do Ameriky vyslaný bol monsignore Marián Blaha v hodnosti biskupskej, pretože len on by bol v stave korunovať toto dielo, ktoré sme my tak slubne započali. Účelom jeho cesty by bolo po nedeliach v hlavných centrách amerických Slovákov vydržiavať prednášky a patričných biskupov, ozbrojený súc odporúčajúcim listom pražského apoštolského nunciusa a arcibiskupa, v hore udanom smere informovať. Tiež aj, ako biskup, bol by v stave tamojších maďarónskych a separatistických katolíckych kňazov preorientovať, čo sa aj nám z čiastky podarilo. – Týmto by dielo reorganizačné dokonané bolo.

Čo sa zosilnenia štátovného časopisectva týka, toto uskutočnením hore udaného programu o reorganizácii katolíckeho duchovenstva a podarí-li sa pánu M. Bosákovi prevziať „Slováka v Amerike“, v podstate prekonané bude. Dovoľujeme si dôrazne prosiť Vysokú čs. vládu, aby si hľadela získať, potažne priateľstvo p. Michala Bosáka utvrdiť. On žiadnych výhod od našej republiky nežiada ani nepotrebuje. No my potrebujeme jeho priateľstvo i oddanosť, ktorú voči svojmu rodu vždy prechovával, a teraz ju na celú našu vlasť znovu preniesol. Pán Michal Bosák cestuje s nami do starej vlasti navštíviť svojich rodičov do Šarišskej župy do Okružleho. Ráčte ho vymenovať za titulárneho konzula bez platu a ráčte mu toto vymenovanie doručiť hneď teraz prostredníctvom šarišského župana. O to prosíme a to dôrazne odporúčame.

O pánu M. Bosákovi ešte poznamenávame, že od I. katolíckej Slovenskej Jednoty i od Národného Slovenského Spolku a od Slovenskej Ligy v Amerike Čs. Červenému krížu nesie dar 3000 dolárov.

Tiež on nesie dar pápežovi: od I. Katolíckej Slovenskej Jednoty v Amerike 200 dolárov a ako svoj dar 500 dolárov v zlate.

Túto poslednú okolnosť pripomíname so zreteľom na prípis súčasne pápežovi doručiť sa majúci, ktorý znie:

„Svätý Otče: I. Katolícka Jednota v Amerike odovzdáva Vám tento dar 200 dolárov v zlate, čo znak oddanosti československých katolíkov ku Sv. Stolici, prosiac Vašu Svätosť, aby našej starej vlasti milovanej Československej republike stálu otcovskú priazeň preukazovala. V úcte dolupodpísaný dovoľuje si za tým istým účelom pripojiť 500 dolárov v zlate.

Československí katolíci sľubujú Svätému Otcovi, že v svojej mladej slobodnej vlasti ešte hlbšiu úctu budú preukazovať Vašej Svätosti, ako preukazovali pod ukrutným jarmom nemecko-maďarským. Prosiac o požehnanie našej Československej republike, Čechoslovákom v Amerike, ako aj členom I. Kat[olíckej] Slov[enskej] Jednoty v mene I. Katolíckej Slovenskej Jednoty v Amerike. Vašej Svätosti v najhlbšej synovskej úcte oddaný zotrviavam Michal Bosák v Scrantone, Pa, predseda Bosák state bank.“

Vzťahy hospodárske. Majetok amerických Slovákov znalci pomerov odhadujú najmenej na 100 000 000 dolárov a najviac na 1 000 000 000 dolárov. Ostaňme pri 100 000 000 a predpokladajme, že len 50 000 000 dolárov je z toho mobilných. A teraz, keď uvážime, že Slováci týchto svojich mobilných 50 000 000 denne plytvajú, márnia, rozhadzujú na akékoľvek nahodilé, krkolomné, často len v mesiaci jestvujúce podniky a takto stávajú sa denne obeťami nesvedomitých agentov, tak pochopíme, prečo nás svedomiti a prezieraví Slováci žiadali o to, aby sme naliehali v starej vlasti našej u našej čs. vlády zorganizovať v Amerike zo starokrajových a amerických Slovákov akúsi korporáciu, ktorá by 1) utvorila priame styky amerických bánk s bankami slovenskými; 2) zbierala by vklady pre starokrajové banky; 3) predávala by účastniny našich podnikov; 4) predávala by úpisy našej štátnej pôžičky. Toto hospodárske spojenie oživitvorilo by Slovač americkú v smere československom.

Nutno je ešte poukázať na jednu z viacerých príčin roztrpčenosti americkej Slovače, potažne ich vodcov voči čs. republike, potažne jej vláde. Mnohí zo spomenutých vodcov dúfali sa na Slovensko vrátiť a tu dľa ich pochopov im primerané úrady zaujať. Ponevác sa ich nádeje nesplnili, oni obrátili sa proti nám, vlastne za autonómiu Slovenska, úfajúc takto skôr dôjsť svojho ciela. Dost' nepekná taktika. Ku ich poučeniu, že len tí budú odmenení, ktorí vytrvávajú až do smrti a ku pobádanu iných k činorodej práci za našu republiku – okrem spomenutého pána Michála Bosáka, dovoľujeme si vysokej čs. vláde vrele a dôrazne do priazne odporúčať ešte Rev[erenda] Štefana Krasulu, r[ímsko]k[atolíckeho] farára slovenského v New-Yorku, aby mu prostredníctvom arcibiskupa pražského, potažne apoštolského nunciusa pražského vymohla titul „Monsignora“. Rev[erend] Štefan Krasula je čestný, horlivý kňaz a tak pred válkou, ako aj zvláštne po čas války vyvínoval horlivú činnosť za oslobodenie Slovenska. On je jeden z tých, ktorý vytrval až do konca. On, ako predseda užšieho komitétu, riadil našu prednáškovú tour. Jestliže Vysoká vláda postará sa o odmenenie spomenutého činiteľa, tým aj postaví na čelo slovenských katolíckych kňazov amerických jedného vodcu, okolo ktorého ostatní roduverní sa zoskupia. Každá národnosť v Amerike má aj na poli cirkevnom svojich zástupcov, len Slováci nemajú nikoho... Rev[erend] Štefan Krasula stane sa vodcom slovenských katolíckych kňazov.

Tretí, ktorého tiež vrele a dôrazne odporúčame do priazne Vysokej vláde čs. republiky je Rev[erend] Jozef Murgaš, r[ímsko]k[atolícky] duchovný vo Wilkes-Barre, Pa, na tento čas na Slovensku v župe zvolenskej meškajúci. On podobne prvým dvom má tiež veľké zásluhy o americkú Slovač a o našu republiku, okrem toho je aj vedecky cenný a činný. – Počas války 600 000 dolárov zozbieral na oslobodenie Slovenska. Bol a je dušou rodu a štátu verných kňazov.

Má zbierku všetkých motýľov Ameriky, ktorú osobne zozbieral. Má viac patentov bezdrôtového telegrafu, má veľké a cenné laboratórium bezdrôtového telegrafovania. Bol a je v styku s prvými učencami Ameriky tohto druhu.

Ráčte ho vymenovať ku niektorej technike za knihovníka, alebo niečo podobného s primeraným platom a právom a penziou. Je to človek cenný a republika dobre s ním pochodí. Z druhej strany americkí Slováci budú sa cítiť poctenými, keď ich vzácneho človeka republika ocení a odmení.

Moyš vyhľadával styky aj s gréckokatolíckymi Rusínmi, občanmi to Č.S.R a zistil, že skoro všetci sú tajnými maďarónmi. Tajnými preto, pretože ani prebúdzajúce rusínsstvo nechce trpieť odrodilých dušpastierov. Títo s malou výnimkou vo verejnosti hlásia sa za Rusínov a za Podkarpatskú Rus, malá časť hlási sa k Maďárii a tiež niektorí hlásajú veľkoruskú myšlienku.

Všetkých Rusínov najvrúcnejším želaním bolo a je, aby boli vyňatí spod právomoci írskych katolíckych (latinských) biskupov i aby spravovaní boli svojim gr[écko]kat[olíckym] biskupom. Býv[alá] uhorská vláda im v tom všemožne vyšla po ruke a bezprostredne pred vojnou docielila toho, že im Sv. Stolica vymenovala zvláštneho administrátora z čiastočnou biskupskou právomocou v osobe Rev[erenda] N. Martáka, gr[écko]kat[olíckeho] duchovného v Lansforde, Pa. – Pán Nikolaj Bielik, redaktor „Bratstva“ vo Wilkes-Barre, Pa, najlepší znalec rusínskych pomerov v Amerike a bezpodmienečne verný prívrženec náš Moyšovi tvrdil, že Marták nie je maďarónom i vrele odporúčal ho na prestol biskupský. Moyš v sprievode Bielika navštívil Martáka a má ten dojem, že je on skutočne verným Rusínom i že je verným Č.S. R. – Bez ohľadu na osobu dôrazne odporúča sa, aby čs. vláda pokračovala v sledoch býv[alej] uhorskej diplomacie ohľadne vzatia amerických Rusínov pod svoju kontrolu prostredníctvom gr[écko]kat[olíckeho] biskupa v Amerike.

Moyš nadpriadol styky aj so slovenskými kalvínmi americkými. Starokrajový slovenský kalvínsky pospolitý ľud pôsobením Ameriky a menovite vplyvom nového nášho útvaru čs. republiky sa očividne prebúdzá k národnému životu, ale jeho starokrajové duchovenstvo je úplne pomadařčené tak, že slovenskí kalvíni doma ani jediného roduverného kňaza nemajú. To Moyš ako bývalý užhorodský župan dobre vystihol. – No v Amerike, pôsobením českých a moravských kalvínskych duchovných, pôsobiacich na slovenských kalvínskych farách, povedomie československé je pekne vyvinuté a maďarónskych i maďarských duchovných na Slovenských kalvínskych farách pôsobiacich zo dňa na deň viac a viac do úzadia zatlačuje. Medzi slovenskými kalvínmi účinkujúci českí a moravskí duchovní aj so svojimi slovenskými kalvínskymi cirkevníkmi pekne sa zúčastnili našich prednášok a nás všemožne podporovali.

Moyš dohodol sa s nimi, že pomocou patričných administratívnych vrchností na Slovensku postarané bude, aby predbežne aspoň jeden roduverný duchovný presadený bol na Slovensko z Čiech, Moravy, potažne z Ameriky. Z Ameriky pride jedno poslanstvo v tomto smere potrebné kroky vykonať.

Na spiatocnej ceste, ako predstaviteľia Č.S.R. i ako Čechoslováci skusujeme a tešíme sa všeobecnej zaujatosti a sympatiám. Prv, nežli by sme ukončili našu správu, podotýkame, že s nami cestujú aj dva zvláštni ľudia, arcibiskup manilský z filipínskych ostrovov a istý starý pán z Ameriky.

Prvý cestuje do Ríma, Ad limina apostolorum.⁴ Bol orientovaný v tom zmysle, že Č.S.R. je nepriateľská katolíckej cirkvi. Moyšovi sa podarilo spomenutého preorientovať v zmysle a smere načrtnutom vyššie a reorganizácii r[ímsko]k[atolíckeho] slovenského duchovenstva katolíckeho v Amerike – poukázuc na pokračovanie cirkevnej vrchnosti voči Čechoslovákovi v minulosti, atď. Arcibiskup bol na toľko uchvátený dôvodmi Moyšovými, že mu odporúčal preniesť toto všetko v Ríme kardinálovi Casparimu,³ štátnemu tajomníkovi Jeho Svätosti.

Starý pán Amerikán (prof. Wood) cestuje do Maďarie a susedných štátov údajne študovať náboženskú otázku, menovite tvrdil, že maďarskí protestanti žalovali sa u amerických protestantov na svoj útlak náboženský pod impériomom rumunským. My sme mu dali potrebné vývody a úpravy. Príde navštíviť aj čs. republiku.

Končíme našu správu s výrazom nášho pevného presvedčenia, že naša študijná cesta po Amerike nášmu československému národu a republike osožná bola.⁴

Na palube lodi „Cretic“ pod šírkou 38°39'N a pod dĺžkou 41°18'W.

1. června 1920.

L. Moyš, J. Pocisk^e

DOPIS

AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. R, k. 459. Originál, strojepis.^f

- a – Pro domo sua – pro svou potřebu, důvěrně.
- b – Perfektovaná – ve smyslu úplná, dokončená.
- c – Podtrženo v textu.
- d – Ad limina apostolorum – k prahům apoštolů. Termín označuje povinnou návštěvu, kterou každých pět let konají diecézní biskupové a někteří další církevní hodnostáři u papeže. Zahnuje návštěvu hrobů apoštolů sv. Petra a Pavla v Římě a setkání s papežem, kterému je podána zpráva o stavu příslušné diecéze nebo územní prelatury.
- e – Vlastnoruční podpisy perem.
- f – K dopisu byl ještě připojen dodatek, který zde publikujeme v úplnosti:

Dodatok.

V Římě v sprievode p. M. Bosáka Moyš dvakrát navštívil tajomníka Jeho Svätosti arcibiskupa Cerettiho. Moyš ustáľuje, že patričný nepriaznivo bol naladený voči Čsl. r[epublike]. Spomínal konfiskáciu kat[olických] cirk[evných] majetkov, proticirkevné zákony a nespravodlivosť, javiacu sa v tom, že Slováci vzdor ich žiadosti nedostali autonómie, spomenul aj prípad Hlinkov. Moyš dôrazne podvrátil všetky námietky a súčasne poukázal na príčiny istej animozity v Čechách voči cirkvi, ktorá pomínie, akonáhle cirkevné vrchnosti vykonávať budú svoju povinnosť voči Čs. r[epublike] a národu. Moyš v sprievode p. M. Bosáka bol na audiencii aj u Jeho Svätosti pápeža Benedikta XV., osloviac ho v jazyku latinskom v zmysle prísľupu p. M. Bosáka (viď vyššie).

Potom pápeža oslovil po slovensky p. M. Bosák v tomže zmysle. Pápež vyslovil svoje sympatie voči Čes[koslovenskej] r[epublike] a voči čs. národu, dal im svoje požehnanie a sľúbil, že s otcovskou priazňou bude spravádzať osudy Čs. r[epubliky].

Tak Moyš, ako aj vyslanci Čs. r[epubliky] v Ríme: Krofta i Kybal sú presvedčení, že účinok horedaných udalostí na Sv. Stolicu bude priaznivý.

Proti nám u Sv. Stolice silno účinkujú Maďari a zvlášte Poliaci.

V Prahe, dňa 25. června 1920.

Moyš

- 1 – Tj. Jána Pociska (1870–1941), poslanca za sociální demokracii.
- 2 – Dvorčák Viktor (maď. Dvorcsák Győző) (1878–1943), prešovský archivár, novinár a politik, autor teorie o svébytnosti Slováků. V roce 1918 vytvořil v Košicích tzv. Východoslovenskou národní radu, která se vyslovila pro setrvání území v rámci Maďarska, 11. 12. 1918 vyhlásil Slovenskou lidovou republiku a stal se jejím prezidentem. Po obsazení Košic československým vojskem 29. 12. 1918 utekl do Budapešti, kde se dal do služeb maďarské vlády a iredentistického hnutí.
- 3 – Správně Gasparri; míněn je Pietro Gasparri, státní tajemník v letech 1914–1930.
- 4 – K cestě L. Moyše a J. Pociska do Spojených států podrobně srov. KUCÍK, Štefan. K misii Ladislava Moyša a Jána Pociska medzi americkými Slovákmi v roku 1920. In: *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, řada společenských věd* (27) 2013, č. 1, s. 51–62.

